

CHUNILAL GANDHI VIDYABHAVAN
SURAT.

Manuscripts Library

S.D.P.B.

Coll. No. 353

Title Vyātipāla Kathā

353 353
CHUNILAL GANDHI VIDYABHAVAN, SURAT

Shastri Dinmanishankar Pustak-Bhandara

No. : 353 Subject : Paurnanic lit.

Title : Vyatipāta Katha.

Author : — Scribe : —

Date of the work : — Date of the Ms. : V.S. 899

Place of the work : — Place of the Ms. : —

Size : 9.1" by 5.3" Extent : 6. foll.

Language : Sanskrit. Script : Devanāgarī

Remarks : —

॥ श्रीगणेशायनमः ॥ ॥ युधिष्ठिर उवाच ॥ येन व्रतेन चोत्तेन पद्मसादनं परिष्ठाप्य ब्र
ह्मपापघ्नं व्रतमुत्तमं ॥ १॥ मार्कंडेय उवाच ॥ शृणु राजा मया वक्ष्यामि वाराहोत्तरेण पुनोदितं धरणी
तु यत्र तं राजा नृमहापातकनाशनं ॥ २॥ धरणी उवाच ॥ न गवन्त्यस्त्रसादेन व्रतातिविविधानि च ॥
श्रुतातिदेवदेवेश सर्वपापहराणि च ॥ ३॥ न श्रुतं श्रुतीपातस्य व्रतदानादिकं फलं ॥ तत्सर्वं तु स
माचक्ष्व ह्यपांरुत्वा ममोपरि ॥ ४॥ वाराह उवाच ॥ यः करोति श्रुतीपातव्रतं प्रवर्धिसाधकं ॥ स तु स्या
ज्ञेयः सर्वलोकांस्तानवानमदा ॥ ५॥ श्रुतीपाते तु यदुत्तं सुवर्णं श्रुमात्रकं ॥ तत्सर्वं कोटिगुणि
तं जायते नात्र संशयः ॥ ६॥ धरणी उवाच ॥ यत्तयोक्तं व्यतीपातः कोटशो सौख्यरूपकः ॥ कस्य पुत्रा क
थं शृणुः पूजिते तस्य किं फलं ॥ ७॥ वाराह उवाच ॥ ह्यार्षि मया मानेन सुसुरासुरगुणैरपि जातं
श्रोतवाक्यं दुहितो व्याजहार ॥ ८॥ विप्रौषधानां त्वं राजा न वक्तुमुदबोधव ॥ प्राप्ते राज्ञे तु सो
मस्य मदः समनवत्तदा ॥ ९॥ मदेनांगिरसो नायं तारं जगद्गता ॥ मित्रत्वात्प्राप्तं सूर्यात्
जरां हृदस्यते ॥ १०॥ चक्रे चंद्नीनतदा कथं दितं शिरापितं तदा ॥ सोमं तदा किलादित्यो दमद
था ह्युदेरुता ॥ ११॥ तदा सोमो निरुष्टश्च तावन्मोक्षमुदिरुता ॥ उन्नयोर्दृष्टिं संपाते कुदयो सो

मसूर्ययोः ॥ १२॥ उपपत्तास्यो नव ह्योः पुरुषः पिंगले रूपः ॥ लंबोष्टो दार्घ्यं दशनो नृकुटिकुटि
लाननः ॥ १३॥ पिंगलश्चक्रकेशांतो लंबकूर्चः रुशोदरः ॥ शिरालो दार्घ्यं जिह्वश्च सपाश्र्वा
यमसंनिभः ॥ १४॥ सतोक्तु कामसौ लोकरं वंदुः स्यान्निवारितः ॥ तयोर्विचनमाकर्ण्य
तापातो बुभुक्षितः ॥ १५॥ प्रत्यवाच तदा तौ सोमसूर्यौ विस्वंधरे ॥ युवां क्रोधेन संजातो
यधितो नृकुटिकं ॥ १६॥ क्रोधरुधे च बाधते पाशे ते कुत्र तौ मया ॥ सोमसूर्यावुचतुः ॥ को
पदृष्टे विविधादपि पाताद्भवान्नृत् ॥ १७॥ व्यतीपातं तोनाम नवान्नृत् विनविद्यति ॥ यस्मि
नैव स्मिन्काले त्वदुत्पत्तिस्तदा कल्याणकारकं ॥ १८॥ तदन्तं धुः कुधितो नृकुत्तत्र कोपं नि
पातय ॥ सर्वेषां मेव योगानां सममाहुः फलं च मे ॥ १९॥ तेषां पुण्येन वा होरात्र विद्यति न संशयः ॥
श्रुतीपात उवाच ॥ न मोवापि रतं मर्त्यं क्रोधपातः स नो जने ॥ २०॥ दत्तो न वक्ष्यामधुना प्रसादं क्रियतां
मम ॥ रवोदाहृतः ॥ तस्य समये स्नानं दानं होमं तथा जपं ॥ २१॥ कथं करिष्यति तत्सर्वं तस्यानंतं फ
लं नृवि ॥ धरणी उवाच ॥ तस्यार्चनं विधिं ब्रूहि विस्तरेण जगद्गुरो ॥ २२॥ रुते तस्मिन् व्रते देवकिं
पुण्यं प्रापते नरैः ॥ वाराह उवाच ॥ विस्तरेण च निविधिं कथितुं केन शक्यते ॥ २३॥ तथापि क

व्यतीपाताय भद्रं ते वयि ये पापकारकाः ॥ २४॥

सू ५

अमानं मेष्टु एदेविव सुंधरे। व्यतीपातदिने प्राप्ते स्नात्वा मंत्रविधानतः॥२४॥ पंचगव्यं ते
 लैधान्यां शुचिर्नृत्वा समाहितः॥ गृह्णीयात्त्रियमंदेवा व्यतीपातविधानतः॥२५॥ व्यतीपा
 तदिने प्राप्ते स्नानं कर्तव्यं। सर्वपापविपुष्यं यावत्संवत्सरोत्तवेत्॥२६॥ तावदेव
 करिष्यामि निर्विघ्नं कुरु सूर्यज। नमस्ते स्तु व्यतीपातसोमसूर्यव्रतप्रभो॥२७॥ यत्किंचिद्वा
 यते दानं तदहं यमिशोक्तु मे॥ शं कु कर्णं प्रजं वा हं ब्रह्मं च दार्पनासिके॥२८॥ अष्टत्रिंशं
 त्रं चतुर्वर्कं विस्तीर्णं शतयोजनं। खर्वबाहुं मशं दंष्ट्रं ताक्षकं तं दं मशोक्तु॥२९॥ त्रं स्नां
 व्यापिर्नृदेशं च रुद्रांगं रक्षकं लोचनं। एवं ध्यायेत् व्यतीपातं सर्वकामफलप्रदं॥३०॥ संपू
 ज्य देवदेवेशं पश्चात् ब्राह्मणतर्पणं। परमान्नं समानीक्य सर्वेपि स्मरसंयुतं॥३१॥ दायतां
 दिज्ज्वर्याय व्रतसंपूर्णं हितवै। तिलपात्रं सुवर्णं चिमासमेकं प्रकल्पयेत्॥३२॥ तदूर्ध्वं वा २
 प्रदातव्यं फलमात्रमथापि वा। लवार्धमपि तत्स्वल्पं हेमविप्रकरावितं॥३३॥ हेमाद्रिस
 पृहं दानं साहान्नं रायलोदिजः॥ हेमगर्तस्थं हेमगर्तं हेमवाजं विना वसो॥३४॥ अ
 नंतपुण्यफलदमतः। शान्तिं प्रयच्छ मे। मंत्रेणानेन विप्राय दद्यात्तु क्लिप्तमन्त्रितः॥३५॥

सू २

न ३

सर्वपापविनिर्मुक्तोऽपि नृवान् धनवान् जवेत्। इति ते सर्वमाख्यातं व्यतीपातसमुद्रवे॥
 ॥३६॥ दानं शृङ्गादिकं सर्वं किंपुनः परिहृत्वा। युधिष्ठिर उवाच॥ व्रतस्यो घापनं
 सर्वं शृणु कथय मया दिजोत्तम॥३७॥ कृतैर्येन संपूर्णं जायते व्रतमुत्तमं॥ माकंडी
 य उवाच॥ एवं संवत्सरे पूरेपि श्राद्धघापनं चरेत्॥३८॥ आदौ मधुतया चोत्तेकु
 यदुघापनं बुधः॥ तिष्ठमाणा त्रेण कर्त्तव्या तदर्थेन च वा पुनः॥३९॥ व्यतीपातप्रती
 मायां तु वित्तशास्त्रं विवर्जयेत्। व्यतीपातस्वरूपं तु कुयदिष्टं नृजं नरः॥४०॥ गृ
 ह्मधोत्तुवा गोष्ठे। कुयदिष्टं दत्तं बुधः॥ तस्योपस्थि संस्था घटं सकरिया चितं॥४१॥
 ताम्रपात्रं समायुक्तं कांचनाज्ज समन्वितं। तत्र स्थाप्य व्यतीपातं सोमसूर्ययै विधीयते॥
 ४२॥ वेदमंत्रैः स्वशाखोक्तैः सज्ये सुसमाहितः। रागद्वेषविहिनश्च नक्तिप्रदामं स
 मन्वितः॥४३॥ गंधपुष्पांस्तैर्भूषितं हृदयं समन्वितं। अर्घ्यं चापि ततो दद्यात्सुगंधैः
 कुसुमैः फलैः॥४४॥ गृह्णाण्यं व्यतीपातसोमसूर्यसुतप्रभो॥ सप्तजन्मजितं पापं

सू २

त्वमसादादिनश्यतु॥४५॥मंत्रेणानेनवैराज्यंनदद्यादर्थसमाहित॥शोभंयमाचरे
 त्वश्वासोमधेनुमितिस्मरन्॥४६॥आरुमेनेमंत्रेणसूययिविधिवन्त॥४७॥
 रवृहसमिद्धिश्चशतमष्टोत्तरंतथा॥४८॥तत्रचैवायशोमश्चचरुशोमस्तथैव
 च।आसृणान्नोन्नयेत्तत्रपायसेनत्रयोदश॥४९॥कोसपात्रालिदेयानिपा
 यसेनयुतानिच।एवमारध्वविप्रायदद्यादृहिणयास॥५०॥अंगुलीयकव
 स्त्रालिषणानिस्वशक्तिः।पयस्विनोचगौमेकांसवसांकांस्यदोऽनो॥५०॥
 स्वर्णशृंगारुयखुरांमुक्तादामवित्पितां।सुर्वर्णतिजकोपेतां।ताम्रहृष्टिसद
 हिणो॥५१॥दद्याद्विप्रायमंत्रेणएवेत्किंननुपोत्तम।तेनस्थाद्रतसंपूर्तिःफलंच
 विपुर्जेतवेत्॥५२॥राजोवाच॥केनचासौपुराचीर्णंश्रुतापातव्रतंश्रुतं।तन्मेकथ
 यतोविदन्तुपांसत्ताममोपरि॥५३॥मार्कंडेयउवाच॥शृणु राजन्व्रतमिदं
 यश्चिन्तेपुरातनं।तेनैवराज्ञादंतद्वैतंशकरायमुडु।स्विने॥५४॥एकदातुइयं

३

चश्रो

मृगयार्थंवनंगतः।आंतश्चरन्नेराज्ञादृहशेकरंनृपं॥५६॥दग्धपादकटिचैवदग्ध
 प्रावमुखोदरं।हृष्टांतंतद्विधंराज्ञारुपांचक्रेदयापद॥५७॥केनकर्मविपाकेनअव
 स्त्वांप्राप्तवानयं।अशेषकर्मशेषकर्मकरेणोपनुज्यते॥५८॥अवश्यमेवजोक्तं
 सतंकर्मश्रुताश्रुतं।तद्वृत्तान्तपतेर्वकिंनिश्चासान्शकरोमुहुः॥५९॥स्मृत्वापुरा
 तंकर्मप्रत्युवाचकथंनृपं।शृणु राजन्व्रतंइदंएवंविश्योविश्वमुखोजवः॥६०॥आ
 शाकीरिनदाताइंआश्रितेन्यश्चकिंयंन।श्रुताश्चबहुवोधमपिराणश्रुतिनो
 दिताः॥६१॥तथापिपापबुध्नाइंनकरोम्यात्मनोदितं।आशयामामनुशासान्ग्रा
 शास्त्रेविनिर्गताः॥६२॥सतवान्यापमेवाइंनकिंचिसुसतंसतो।एकदाउग्रइकेश्चि
 त्ब्रतापातेद्विजोत्तम॥६३॥आगतोयाचितोमोचनकिंचिद्वत्तवाइनांततश्चक
 रितोविप्रोममशापंददौनृप॥६४॥आशान्तिदइतेशीघ्रंममांगानिपृथक्पृथक्।
 तथैवतुतवांगानिदावाग्निःशुकराधम॥६५॥दद्विद्यतिवनेघोरोनिमलेजल

वर्जिते। तत्र शुकरयो नो त्वं प्रसुतिं समवाकृदि ॥६६॥ अत्र सादितो मवि प्रः पुनश्च क्रे
 द्यां मयि। शानित्यं शुकर त्वे पिरत्यक्का सज्जगाम ॥६७॥ तेन शापेन राजेन्द्र शुकर त्व
 मवाप्तवान् ॥६८॥ रवीन्द्रसंप्राप्तो निमित्तं विधिने वने ॥६९॥ राजो वाच ॥ केन त्वं मु
 च्यते पापात् ममा च त्वेन्द्र शुकर। येन शक्यो मया कर्तुं तव पापस्य प्रहयः ॥७०॥ वा
 रा ॥ उवाच ॥ श्रूयतो मम राजेन्द्र मुक्तिः स्या येन कर्मणा। व्यतीपातव्रतं नाम सत्तं रा
 जव्रतं पुरा ॥७१॥ यथा माता सुतस्येन्द्र सदया दित कारिणी। तथा व्रतमिदं राजन्
 इन्द्रो के परत्र च ॥७२॥ तथैवा न्यदितः सूर्योऽपि शेषं ददते तमः। पातके ददते तद्व्रतं
 मेव नृपात्मज ॥७३॥ शतसिंद्धये दत्तं स इन्द्रा दशदिने। विषुवे स तस्मा इन्द्रा व्यती
 पाते त्वचिंतके ॥७४॥ व्यतीपातव्रतस्यास्य विधानं शृणु तत्त्वतः। माघे कौल्यने वापि
 अन्यस्मिन्वा शुभे दिने ॥७५॥ व्यतीपातव्रतये स्मिन् परमेतद् ददातु। सर्वेषु व्यतीपाते
 बुता मपात्रं सकांचनं ॥७६॥ दत्तव्यं विप्रवययि श्राविस्त्रप्रायता मिति। अथवा हृदि
 नक्षत्रे भोज्ये फले श्वित्रे मासि मार्गशिरे च यत् ॥

संयुक्ते व्यतीपातव्रतं चरेत् ॥७७॥ एवं संवत्सरस्यांते देवस्या च चिकारयेत्। शंख
 ऋगदापाणि पद्म इन्द्रा इन्द्रा मयो ॥७८॥ वस्त्रयुग्मेन संवत्स्रुययेत् रुद्र ध्वजं तोक्त्वा
 रेण वसं प्रणं कां स्य ता जन मुत्तमं ॥७९॥ स्थापयेद्देव देवेशं स्थानं तत्रैव कल्पयेत् ॥
 शय्यां च सन्निधौ तत्र स्थापयेद्देवमनुस्मरेत् ॥८०॥ अनंतं शयनं देवमनंदफलदं शु
 ब्रं। विस्मलच्छासमा युक्तं नक्त्या संभ्रूययेत् रुद्रं ॥८१॥ वैदिकेनैव मंत्रेण जातिपु
 ष्ये। प्रसर्चयेत्। पायसेनैव नैवेद्यं शर्करा संयुतेन च ॥८२॥ देवाय दत्त्वा नैवेद्यं क
 यच्चि प्रार्थनां ततः। देवदेवं रुद्रा केशं प्रार्थयित्वा ततो व्रती ॥८३॥ तस्यैव गुरवे द
 द्यात्। त्रियाय कटविनो व्रतो यदि ह्ये विप्राय शास्त्रं। ज्ञाय विशेषतः ॥८४॥ नृमिवा
 य सुवर्णे च दक्षिणा श्रविषीयते। ब्राह्मणान् नृजयित्वा तु व्रतमेतस्मापयेत् ॥८५॥
 इदं व्रतं मया रक्ष्यतं विदितं सर्वजन्मनि। स्वर्गापवर्गदं नृणां अनंतं फलदं मतं ॥८६॥
 मुच्यते किं लिषादस्माकं करत्वा नृशंभयः ॥ माकंडीय उवाच ॥ तेनैव क्लोहं यश्चो
 शुकरं काक्यमब्रवीत् ॥८७॥ मया सतमिदं सर्वं तत्फलं ते ददाम्यहं। एवमुक्त्वा ततश्च

शक्य फलं ददौ न कृणा तेन पुण्येन शकरो मुक्त किंचिषः ॥ ८१ ॥ मुक्त शकरो दे
 शं सु सवतिर एत पितः ॥ दिव्यं विमान मा स्थाय वाक्यं ते तदुवाच ॥ ८२ ॥ नो जनाः
 किं न पश्यन् व्यतीपात व्रतोत्तमो ॥ इव सुखं ददन् एतं परत्र च सुखावहं ॥ ८३ ॥ द
 द्वा मां पापनि मुक्तं व्रत स्यात्प्र नावतः ॥ विश्वासः क्रियतामस्मिन् व्यतीपात व्रत
 तमो ॥ ८४ ॥ इत्यस्मात्कृत्वा स्व गतिः सोमो थराक्ष संपश्यतस्तदा ॥ तं दृष्ट्वा विस्मितो
 राजा विश्वासं तत्र चाकरोत् ॥ ८५ ॥ ततो राजा पुरं प्राप्य पौरैर्व्रतमकारयत् ॥ ज
 नोपि हत वांस्तत्र व्यतीपात व्रतं शुभं ॥ ८६ ॥ ततो राज्यं शुभं कृत्वा देवदेवस्य चक्रि
 ए ॥ इत्यंशुः प्राप्तवान् विष्णोः प्रासादात्परमं पदं ॥ ८७ ॥ अतस्त्वं कुरु राजेंद्र व्यती
 पात व्रतोत्तमो ॥ सर्वपापं हय करं ददामि इ फल प्रदं ॥ ८८ ॥ इत्थं व्रतं कुर्यात् कुर्यात्
 क्षातं क्लिप्तमचितः ॥ कोटिजन्मा जितो पापै मुच्यते नात्र संशयः ॥ ८९ ॥ अथ मेघ
 सहस्राणि बाहु पेयशत्रूनि च ॥ गवां कोटि प्रदानेन तत्फलं जायते नु वि ॥ ९० ॥
 तत्फलं जतते मर्त्यो व्रत स्यात्प्र नावतः ॥ संततिश्चाति संपत्तिरिति लोकेत वेन

५

णो ॥ ९१ ॥ गो इताश्च पि नृ पश्च ब्रह्म हा गुरु इतः व्यगः ॥ इत्यादि पाप कृतापि नरो
 मुच्यन्त शंसयः ॥ ९२ ॥ कोटि वर्ष सिंहाणि यमलोके न पश्यति ॥ दिव्य वर्ष सिंहा
 णि स्वर्गलोके महीयते ॥ ९३ ॥ सर्वयज्ञेषु यत्पुण्यं सर्वदां नेषु यत्फलं ॥ व्यतीपात व्र
 दां नेन फलमाप्नोत्य संशयः ॥ ९४ ॥ अस्मिन् क्रते व्रतं राजन् वैधर्म्यं नैव जायते
 ॥ ९५ ॥ दद्यात्पुत्रं तवेदीमान् पुत्रवान् धनवान् सुखि ॥ कृते व्रते तु राजेंद्र जायते नात्र संश
 यः ॥ ९६ ॥ न निश्चिन्तं च न रुचं न वारो न च चंद्रमाः ॥ यदा चोत्पद्यते तत्किं सदा कार्यमिदं व्र
 तं ॥ ९७ ॥ किं व्रतैः बहूनिः स्त्राणां किं दानैर्बहूनिः कृतैः ॥ सर्वपापं फलमाप्नोति व्यतीपात
 प्रसादतः ॥ ९८ ॥ इमं पश्चात्तु येन कृताश्च एषा क्षमा इति ॥ सर्वपापविनिमुक्तो विष्णु
 लोके महीयते ॥ ९९ ॥ इत्थं व्रतं नृपवरः प्रकरोति न कृता निभूय पापमखिलं सप्त पुत्रपौ
 त्रैः ॥ आरुह्य किं नर गणेः परिहृत्यमाणः शत्रुं प्रयाति पदमाशु महेश्वरस्य ॥ १०० ॥
 इताश्च वाराह पुराणे व्यतीपात व्रत कथा संहरणी ॥ ॥ श्रीमन्नारायण ध्याय नमः ॥
 संवत् १७७८ वर्षे कार्तिक मासे शुक्ल पक्षे १८ तमो लिखितमिदं पुस्तकं ॥ शुभं न वदुः ॥

६

दृष्टनीपातनीकथासंग्रहपत्र